ЛІТЕРАТУРА

1. Ільницький М. Людина в історії: Сучасний український історичний роман / М. Ільницький. – К.: Дніпро, 1989. – 354 с.
2. Косач Ю. День гніву / Ю. Косач. – Регенсбург: Українське слово, 1948. – 135 с.
3. Кулаковський В. Мартин Пушкар / В. Кулаковський. – К.: Радянський письменник, 1987. – 311 с.
4. Лупій О. Вибрані твори. Падіння давньої столиці: Іст. роман; Гетьманська булава: Іст. повість / Вступ. ст. О. В. Мишанича. – К.: Укр. письменник, 2008. – 687 с.
5. Лупій О. Свою історію творити / О. Лупій // Літературна Україна. – 2004. – 18 березня. – С. 6.
6. Мишанич О. Олесь Лупій: Штрихи до літературного портрету / О. Мишанич. – К.: Гранослов, 2001. – 34 с.
7. Мушкетик Ю. Брат на брата / Ю. Мушкетик. – Харків: Фоліо, 2006. – 317 с.
8. Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький. Гетьман Іван Виговський: Історичні романи / І. Нечуй-Левицький. – К: Дніпро, 1991. – 509 с.
9. Рибак Н. Переяславська рада: у 2-х томах / Н. Рибак. – К.: Дніпро, 1979. – Т. 1. – 671 с.
10. Сагайдак Т. Художня інтерпретація козацтва в українських історичних романах першої половини XX століття: дис... к. філол. н.: 10.01.01 / Т. Сагайдак. – Запоріжжя, 2008. – 220 с.
11. Скрипник І. Нова повість про Івана Виговського / І. Скрипник // Новий час. – 1996. – 3 серпня. – С. 6.
12. Сливинський О. "Знаком ніжності – глибоким карбом..." (Олесеві Лупію – 60) / О. Сливинський // Рідна школа. – 1998. – № 3. – С. 79-80.
13. Соколовський О. Зібр. тв.: у 2-х т. / О. Соколовський; [вступна стаття П. Моргаєнка]. – К.: Дніпро, 1971. – Т. 1. – 452 с.
14. Шпиталь А. Незагоєні уроки історії ("Гетьманська булава") / А. Шпиталь // Вісті з України. – 1995. – № 37. – С. 7.
15. Щерба Т. Теми для творів дає життя: Про доробок О. Лупія / Т. Щерба // Літературна Україна. – 2008. – 27 березня. – С. 7.

УДК 821.161.2-146.1.09

СТАН ЖАНРОВОГО ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ПІСНІ

Колоколова Т. М., здобувач

Запорізький національний університет

Стаття присвячена дослідженню стану жанрового вивчення історичної літературної пісні.

Ключові слова: стан, жанр, вивчення, історична пісня.

Колоколова Т. Н. СОСТОЯНИЕ ЖАНРОВОГО ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ ПЕСНИ / Запорожский национальный университет, Украина.

Статья посвящена исследованию жанрового изучения исторической литературной песни.

Ключевые слова: состояние, жанр, изучение, историческая песня.

Kolokolova T. N. CONDITION OF GENRE STUDYING OF A HISTORICAL LITERARY SONG / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

Article is devoted to research of a condition of genre studying of a historical literary song.

Key words: condition, genre, studying, historical song.

Глибини тисячоліть сягають витоки української пісні. Життя як окремої людини, так і цілої нації охоплює пісенна творчість народу від давніх-давен до наших днів. У пісні вилилося все – славне й трагічне минуле, звичаї, вірування, традиції, характер, надії і сподівання народу, його оптимізм.

Українська пісня давно здобула всесвітнє визнання, її художньо-поетичні якості високо оцінені багатьма представниками різних народів. Українські історичні пісні звернули на себе увагу давно. Так, перший відомий запис тексту пісні "Козак Голота" зроблено 1684 р. (опубліковано 1928 р.), а окремі записи історичних пісень – в кінці XVII – на початку XVIII ст. Публікації українських історичних пісень є вже в російських пісенниках 90-х років XVIII ст. Початок виникнення жанру історичної пісні датують не раніше XV ст., коли національна свідомість уже була спроможна витворити тексти суспільно-політичного, а не тільки практичного значення.

Серед літературознавців немає єдності у визначенні меж жанру історичної пісні, немає чіткого уявлення про ті критерії, якими слід керуватися при виділенні історичної пісні з-поміж ряду споріднених творів пісенного жанру. Першу історичну пісню (про С. Палія й І. Мазепу) надрукував разом із вісьмома думами М. Цертелєв у збірнику "Опыт собрания старинных малороссийских песней" (1819 р.). Термін "історична пісня" увійшов до вжитку в 30-х рр. XIX ст. і має свою історію. Про історизм у народних піснях одним із перших заговорив М. Гоголь у статті "Про малоросійські пісні", але надав йому надто широкого розуміння [див.: 1, с. 32]. Пізніше М. Гоголь уточнив цей термін, об'єднуав ним лише групу пісень про історичні події й особи. В такому значенні вживав його й М. Максимович, який видав більш значні добірки історичних пісень – "Малорусские песни" (1827 р.) та "Украинские народные песни" (1827 р.). І. Срезневський, якому належить збірка "Запорожская старина" (1833–34 рр.), також виділяв історичні пісні серед інших пісенних жанрів. Однак М. Гоголь застерігав від прямолінійного розуміння історизму народної поезії, відстоював у ній правомірність художнього домислу.

Представники іншого погляду, які пізніше утворили навіть окрему "історичну школу", очолену видатним російським вченим В. Міллером (1848–1913 рр.), вдавалися в іншу крайність і вбачали історизм пісні головним чином у ступені відповідності героїв, подій та географічних назв конкретним даним в історії. Це вело до ігнорування історичної пісні як виду мистецтва. Недоліки методу "історичної школи" особливо відчули в своїй роботі пізніші видавці українських історичних пісень, зокрема В. Антонович та М. Драгоманов, які безпосередньо зіткнулися із визначенням терміна "історична пісня". Вони здійснили перше найповніше, упорядковане за історико-хронологічним принципом, із багатьма варіантами й науковими коментуваннями, видання історичних пісень під назвою "Исторические песни малорусского народа" (1874-75 рр.). Основним змістом історичної пісні, на їх думку, слід визнати відображення не тих окремих, часом незначних деталей, про які збереглися відомості в певних історичних джерелах, а насамперед тих змін суспільного ладу, тих подій, які були характерними для певного етапу історичного розвитку українського народу. До речі, на поглядах В. Антоновича і М. Драгоманова в цьому питанні дуже позначилось твердження М. Костомарова про народну пісню як джерело для вивчення історії народу, висловлене ним у праці "Историческое значение южнорусского народного песенного творчества" (1837 р.). Продовженням цього збірника було видання М. Драгомановим у Женеві праці "Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880)" та "Політичні пісні українського народу 18-19 ст." Вони дали визначення суті історизму народної пісні, яке надовго стало панівним у науці. М. Драгоманов вживав термін"політична пісня" лише в назві, а в коментарях він ніде не зустрічається. Цей термін вжито не точно, на що звернув увагу М. Сумцов у своїй статті "К истории изданий малорусских исторических песен", що вийшла окремим виданням (1899 р.). Цілий ряд вчених, особливо пізнішого часу, більшою чи меншою мірою поділяли ці погляди. О. Веселовський у рецензії на збірник виступав проти надто широкого жанрового трактування історичної пісні упорядниками. М. Новиков помістив перші публікації текстів історичних пісень у збірнику "Полное новое собрание российских песен. Четыре части" (1780-1781 рр.). Тексти історичних пісень досить широко представлені в збірниках П. Лукашевича "Малоросійські та червонороські думи та пісні" (1836 р.), А. Метлинського "Народные южнорусские песни" (1854 р.), П. Куліша "Записки о южной Руси", Я. Головацького "Народні пісні Галицької та Угорської Русі". Живий інтерес до історичної пісні виявили І. Франко та Леся Українка. Остання організувала та забезпечила із своїх коштів фінансування записів Ф. Колессою історичних пісень у 1908-1910 рр. на Полтавщині за допомогою фонографа, взяла

безпосередню участь у записуванні. Учень І. Франка В. Гнатюк записав і опублікував у кінці XIX – на початку XX ст. народні пісні про словацького народного героя Яносіка, численні народні новотвори (наприклад, про еміграцію знедолених мас західно-українського села за океан, складені у 80-90 рр. XIX ст.), досліджував їх ("Записки Наукового товариства ім. Шевченка", 1902-1903 рр.), видав народні історичні пісні про опришків – Олексу Довбуша, Мирона Штолу та ін.

Наслідуючи збирацьку й видавничу діяльність І. Франка, який опублікував народні пісні про селянського революціонера першої половини XIX ст. на Буковині Лук'яна Кобилицю ("Записки Наукового товариства ім. Шевченка", 1902 р.), багато історичних пісень та дум у великому збірнику "Українські записи" (1906 р.) уклав П. Мартинович; Я. Новицький надрукував "Малорусские исторические песни, собранные в Екатеринославщине (1874-1903 гг.)".

На початок XX ст. припадають такі загальні й спеціальні дослідження про український народний епос, як огляд українського фольклору І. Франка в праці " Южнорусская литература" і в "Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.", а також у його відомому дослідженні "Студії над українськими народними піснями". Більші добірки маємо в збірнику М. Максимовича "Малорусские песни" (1827 р.), "Украинские народные песни" (1834 р.), І. Срезневського "Запорожская старина" (1833-34 рр.); П. Лукашевича "Малороссийские и червонорусские народные думы и песни" (1836 р.). Розмаїту добірку історичних пісень під назвою "Думи і думки" було вміщено у "Русалці Дністровій" (1837 р.).

У XX ст. збирання, видання і дослідження історичних пісень особливо широко розгорнулося на Україні з середини 30-х рр. Редакція "Правди" видала винятково багатий збірник радянського фольклору "Творчество народов СССР" (1937 р.), де було надруковано значну кількість історичних пісень у перекладі російською мовою.

У спеціальних фольклорних журналах "Український фольклор" (1937-1939 рр.) і "Народна творчість" (1939-1941 рр.), а також у журналах "Українська література", "Молодий більшовик", "Літературний журнал" (Харків), "Литературный Донбасс" (Сталіно), що видавалися в 30-40 рр., було опубліковано багато зразків історичних пісень та дум, у тому числі радянських, і досліджень про них.

У 1944 р. за редакцією М. Рильського вийшов збірник дум та історичних пісень про визначні події Великої Вітчизняної війни та її героїв у перекладах російською мовою Н. Белінович – "Украина непокоренная. Народные песни и думы". Досить повним виданням історичних пісень тих років був збірник "Фольклор Вітчизняної війни", що вийшов у 1945 р. у Львові за редакцією Ф. Колесси.

У 1949-1954 рр. були надруковані численні збірники, в яких містилися дожовтневі й радянські історичні пісні. Вийшли також збірники історичних пісень у перекладах російською мовою: А. Глоби – "Сестра Украина (Песни неволи и борьбы)", Г. Литвака – "Думы и песни Советской Украины". Українські радянські вчені опублікували в післявоєнні роки ряд досліджень про історичні пісні. Ф. Колесса видав із своїми статтями та коментарями записи пісень з голосу І. Франка та Лесі Українки, надрукував листи Лесі Українки про записування і видання пісень. М. Возняк, П. Попов, М. Рильський, О. Дей у ряді своїх праць дослідили погляди на історичні пісні Т. Шевченка, І. Франка та ін.

Публікації текстів історичних пісень дожовтневого періоду знаходимо в усіх значних пісенних збірниках, що вийшли за роки радянської влади на Україні, в таких, як збірник А. Хвилі "Українська народна пісня" (1936 р.); "Українські народні пісні" (1951 р.), підготовлений П. Козицьким, А. Кіньком, О. Зноско-Боровським, М. Гордійчуком та Я. Мариновичем; збірник у двох книгах "Українські народні пісні" (1954 р.), підготовлений співробітниками ІМФЕ АН УРСР З. Василенко та М. Гордійчуком, і в ряді інших, менших за розміром.

Видаються також спеціальні збірники історичної народної поезії дожовтневого періоду. Першим з'явився збірник "Думи та історичні пісні" (1941 р.), підготовлений М. Плісецьким, де історичні пісні та думи подано окремо в двох самостійних розділах.

Історичні пісні було вміщено і в збірнику "Українська народна поезія про Велику Вітчизняну війну" (1953 р.), упорядкованому М. Родіною та М. Стельмахом. У 1955 році з`являється праця М. Рильського "Героїчний епос українського народу", де автор не лише підсумував зроблене за

минулий час у справі вивчення української народної поезії, й історичної пісні зокрема, а й дав також характеристику жанровим особливостям дум та історичних пісень [див.: 6, с. 27]. У цьому ж році виходить збірник "Українські народні думи та історичні пісні", підготовлений науковими співробітниками ІМФЕ АН УРСР П. Павлієм, М. Родіною та М. Стельмахом.

Як бачимо, інтерес та зацікавлення дослідниками історичною піснею варіюється від зібрання та укладання до аналізу та вивчення. Причому маємо деякі спроби зібрання та укладання, які в певні періоди набували свого росту та спаду. Монографічне, комплексне (на різних структурних рівнях) вивчення й жанровий аналіз історичних пісень відсутні в українському літературознавстві.

Про сутність та жанрову природу історичної пісні ведуться суперечки, існують різні, часто протилежні точки зору. Історична пісня, з одного боку, є продуктом розвитку ліричної пісні, а, з другого – належить до епічної поезії. Співвідношення цих двох елементів може бути різним для різних епох, але вони зберігаються у всіх історичних піснях. Самоочевидними є деякі ознаки цього жанру: дійові особи – не видумані персонажі, а реальні історичні постаті, події – реальні, історичні.

Отже, з погляду жанрової специфіки історична пісня – явище досить "розмите", позбавлене чітких формальних параметрів, якими вона різко вирізняється з-поміж інших жанрів. Цим зумовлюються значні труднощі при вивченні й класифікації історичних пісень.

Дослідниками історичних пісень були також О. Потебня, П. Житецький, Ф. Колесса, В. Гнатюк. Серед сучасних дослідників – В. Березовський "Історичні пісні" (1970 р.), Я. Пилинський "До питання про жанр історичної пісні" (1986 р.) та ін.

Специфіку пісенного вірша, літературної пісні, окрема історичної, вивчала Г. Сидоренко ("Віршування в українській літературі", 1961 р.), проілюстрували А. Гуляк, О. Бондарева, Г. Семенюк ("Версифікація. Теорія і практика віршування", 2003 р.).

Пісня привертала увагу таких дослідників, як В. Бойко, О. Веселовський, О. Дей, М. Драгоманов, В. Качкан, К. Квітка, С. Колесса, М. Максимович, Г. Нудьга, О. Потебня, О. Правдюк, І. Франко, Н. Шумада, та ін. Л. Копаниця ("Українська лірична пісня: еволюція поетичного мислення", 2001 р.) розглядає пісню в аспекті світосприйняття, у значенні цілісності народної культури, єдності всіх її компонентів при перетворенні хаосу в духовний космос.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоголь М. Про малоросійські пісні // Твори: у 3 т. – Т. 3. – К.: Держлітвидав, 1944. – 512 с.
2. Дей О. Пісні літературного походження / О. Дей. – К.: Академія наук УРСР, 1978. – 493 с.
3. Лановик М. Українська усна народна творчість: Підручник / М. Лановик, З. Лановик. – К.: Знання – Прес, 2001. – 591 с.
4. Ліна Костенко: Навчальний посібник-хрестоматія / Ідея, упорядкування, інтерпретація текстів Г. Клочека. – Кіровоград: Степова Еллада, 1999. – 320 с.
5. Нудьга Г. Українська балада (з теорії та історії жанру) / Г. Нудьга. – К.: Дніпро, 1970. – 258 с.
6. Рильський М. Героїчний епос українського народу / М. Рильський. – К.: Держлітвидав, 1955. – 674 с.
7. Пилинський Я. До питання про жанр історичної пісні / Я. Пилинський // Слов'янське літературознавство і фольклористика. – 1986. – Вип 15. – С. 13-15.